

i revolucionarnom radničkom pokretu. Tu su na vješt način rezimirana u sintetičkom vidu pitanja koja su u prethodnim poglavljima već elaborirana: u prvom redu u analizi fundamentalnih političkih dokumenata Socijalističke partije Jugoslavije ili pojedinih struja unutar nje.

Studijom I. Karabegovića o reformistima u našem radničkom pokretu obogaćena je naša historiografija novim saznanjima. Neka pitanja u njoj obrađena su dosta temeljito i čine za sebe posebno vrijedne zao-kružene cjeline i teško da će se budući istraživači ponovno njima vraćati. U studiji su neka pitanja više data u skici ili ih je autor ostavio otvorena i to može samo podsticajno djelovati na buduće istraživače da ih oblikuju u nove rasprave ili studije. Autor se predstavio kao solidan poznavalac novije istorije radničkog pokreta i to je došlo do izražaja, pored ostalog, u objektivnom i odmjerenom načinu pisanja. Njegova studija je rezultat dugog istraživačkog rada i zrelog poniranja u složene odnose istorije međuratnog radničkog pokreta ne samo u Bosni i Hercegovini već i šire.

dr Nusret Šehić

Jovanka Kecman, ŽENE JUGOSLAVIJE U RADNIČKOM POKRETU I ŽENSKIM ORGANIZACIJAMA 1918—1941, Narodna knjiga i Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1978. (475)

Mali je broj radova kod nas koji se odnose na učešće žena Jugoslavije u radničkom pokretu između dva svjetska rata. Knjigom Jovanke Kecman naša historiografija obogaćena je jednom vrijednom studijom o učešću žena naše zemlje u radničkom pokretu i ženskim organizacijama u periodu od 1918. do 1941. godine. Poteškoće u istraživanju ove problematike proističu iz oskudice arhivske građe, jer ni u jednom našem arhivu ne postoji kompletan fond o učešću žena u radničkom pokretu a malo je i dokumenata koji se odnose isključivo na rad žena. Uz neobjavljenu i objavljenu arhivsku građu, koja je veoma oskudna usljed ilegalnog djelovanja Komunističke partije Jugoslavije, J. Kecman je bila upućena na objavljena i neobjavljena sjećanja, na razgovore sa pojednim aktivistkinjama radničkog i naprednog ženskog pokreta kao i na korišćenje obimne partijske, sindikalne i druge štampe.

U uvodnim razmatranjima (5—67), govori se o društvenom položaju žena u jugoslovenskim zemljama, počecima i prvim oblicima njihovog organizovanja do stvaranja zajedničke države i o društveno-ekonomskom položaju žena u zajedničkoj jugoslovenskoj državi. Brži razvoj kapitalizma u jugoslovenskim zemljama krajem 19. i početkom 20. vijeka tražio je novu radnu snagu u privredi i doveo je do uključivanja žena u pojedine grane privrede. Ženski rad je manje plaćen od rada muškaraca. Iz potrebe za širim opštim i stručnim obrazovanjem kod žena došlo je do osnivanja i razvitka ženskog pokreta koji se bori

za emancipaciju žena, a u kome su postojala dva pravca: feministički (koji je obuhvatao razne građanske ženske organizacije) i proleterski (koji se razvijao u okviru radničkog pokreta). Kod nas su se prvo formirale građanske ženske organizacije na nacionalnoj, vjerskoj, socijalnoj, feminističko-političkoj i profesionalnoj osnovi, a bavile su se prosvjetnim i socijalno-humanitarnim radom. Formiranje zajedničke jugoslovenske države 1918. godine omogućilo je objedinjavanje raznih ženskih organizacija, čiji se rad, u zavisnosti od određenih uslova odvijao do 1941. godine.

Položaj žene na selu i žene u radnom odnosu bio je veoma težak. Zarade su bile veoma niske a uslovi za rad teški. Žene nisu imale pravo glasa i bile su potpuno isključene iz političkog života. Položaj žene su određivali razni zastarjeli zakони i običaji, koji su sankcionisali neravnopravnost polova. Sve akcije za izmjenu pravnog položaja žene u okviru postojeće državne tvorevine nisu dale rezultate.

U prvom dijelu knjige obrađeno je učešće žena u radničkom pokretu i ženskim organizacijama od stvaranja zajedničke države 1918. godine do zavođenja šestojanuarske diktature 1929. godine (67—197), a u drugom dijelu dat je pregled djelatnosti žena u radničkom pokretu i ženskim organizacijama od 1929. godine do 1941. godine (197—446).

U novostvorenoj državi jugoslovenskih naroda obnovljene su političke i sindikalne organizacije radničkog pokreta kao i one ženske organizacije koje su djelovale u okviru tog pokreta do prvog svjetskog rata. Razvoj ženskog pokreta do Kongresa ujedinjenja bio je na različitim nivoima u pojedinim dijelovima naše zemlje. Na Kongresu ujedinjenja stvorena je Jedinstvena radnička partija i formiran je jugoslovenski ženski socijalistički pokret, kao sastavni dio klasnog radničkog pokreta Jugoslavije. Žene socijalisti (komunisti) usvojile su Program Partije i svoj rad zasnovala na Podlozi ujedinjenja i Praktičnom akcionom programu SRPJ(k). Donesen je i Statut žena socijalista-komunista. Na osnovu ovog statuta formiran je Centralni sekretarijat žena socijalista-komunista Jugoslavije, a pokrenut je i list »Jednakost«. Dajući ocjenu rada Centralnog sekretarijata žena socijalista-komunista Jugoslavije J. Kecman zaključuje da on nije ostvario onu ulogu koju su jedinstveni pokret i opšte raspoloženje žena za učešće u tom pokretu zahtijevali. To je bilo u zavisnosti od niza faktora, a u koje treba uvrstiti specifičnosti u razvitku pokreta u pojedinim pokrajinama, zatim nedostatak materijalnih mogućnosti i profesionalnih kadrova koji bi pružili veću pomoć pojedinim organizacijama, jer je pokret bio uglavnom sastavljen od aktivistkinja iz Srbije i Bosne. Pokret nije uspio da ostvari jači uticaj i čvršće poveže organizacije u pokrajinama i da pomogne organizacijama kojima je ta pomoć bila najpotrebnija, npr. u Hrvatskoj i Sloveniji. Ovakav neravnomjeran razvoj radničkog pokreta uslovio je razlike u razvitku ženskog komunističkog pokreta.

Radnice su učestvovala u tarifnim pokretima, štrajkovima, demonstracijama i manifestacijama radničke klase. Ideološki rad i sistematsko marksističko obrazovanje kadrova bili su zapostavljeni, što se, uz opredjeljenje nekih rukovodilaca ženskog pokreta za centriste, zbog čega su bile isključene iz KPJ, negativno odrazilo na rad među ženama.

Donošenjem Obznane i Zakona o zaštiti države, ženski proletaerski pokret bio je potpuno zabranjen i uslovi za neki organizovani rad među ženama gotovo da nisu postojali. Druga zemaljska konferencija KPJ, održana 1923. godine, ukazala je na potrebu agitacionog rada među ženama radnicama, u cilju njihovog privlačenja proletaerskom pokretu. Međutim, uspješniji rad na reorganizaciji ženskog proletaerskog pokreta bio je u znatnoj mjeri otežan zbog zaoštavanja frakcijskih borbi u partijskom vrhu. Mogućnost za legalno djelovanje žena proletaerki ukazala se održavanjem njihove konferencije u Beogradu 1923. godine, kada je izabran privremeni Centralni sekretarijat žena NRPJ i donesen privremeni Pravilnik sekretarijata žena NRPJ. Tok ovog procesa teško je pratiti usljed nedostatka istorijske građe.

Ali- i ove mogućnosti je nestalo kada je režim zabranio rad NRPJ. Ovim su mogućnosti KPJ za rad među ženama radnicama bile smanjene i KPJ težište svoga rada među ženama prenosi uglavnom u organizacije nezavisnih sindikata. U narednim godinama nisu postignuti vidniji rezultati u privlačenju žena radničkom pokretu i njihovom organizovanju, zbog frakcijskih borbi u partijskom vrhu i zbog neshvatanja značaja rada među ženama i njihove uloge u revolucionarnom radničkom pokretu. Na Četvrtom kongresu KPJ, koji je održan 1928. godine, puna pažnja posvećena je i ženskom radničkom pokretu, a usvojena je i posebna Rezolucija o ženskom pitanju.

Završavajući izlaganje o učešću žena u radničkom pokretu do 1929. godine, J. Kecman ističe da su KPJ i nezavisni sindikati bili suviše okupirani svojim unutarpartijskim problemima, pa su u ovom razdoblju malo pažnje posvetili radu među ženama. Pored toga, postojala su jaka patrijarhalna shvatanja o ženi, kao manje vrijednoj u društvu, što je isto tako uticalo da su se žene teže odlučivale da učestvuju u političkim akcijama i da pristupaju sindikalnim i partijskim organizacijama.

Od građanskih ženskih organizacija J. Kecman je prikazala razvoj i djelatnost Narodnog ženskog saveza Srba, Hrvata i Slovenaca, Alijanse ženskih pokreta i Ženske stranke. Građanski ženski pokret, koji se sastojao od mnogobrojnih ženskih društava, udruženja i organizacija, patio je od usitnjenosti i nejedinstvenosti i kao takav nije se mogao izboriti za osnovna prava žena u postojećem društvenom poretku. Metodi rada i zahtjevi ovih organizacija bili su uvijek isti. Isto tako nije bilo dovoljno odlučnosti i energičnosti u njihovom radu.

Pod režimom šestojanuarske diktature i rad ženskih organizacija bio je gotovo onemogućen. Djelatnost se u toku 1929. godine svela na davanje uputstava i pisanje direktivnih pisama iz inostranstva. U toj godini osnovan je i Centralni sekretarijat žene KPJ. Šesti plenum CK KPJ zaključio je da je Partija dužna da izvrši preokret u metodama rada među radnicama i da se obnova ženskog pokreta mora sprovesti još dosljednije i upornije na bazi Rezolucije Četvrtog kongresa KPJ o radu među ženama.

Međutim, masovna hapšenja komunista i razbijanja partijskih organizacija doveli su do privremenog zatišja u radu i tek je slabljenjem režima diktature došlo do organizovanog i sistematskog rada među ženama.

Prilagođavajući se postojećoj situaciji, KPJ je pronalazila nove oblike svoga djelovanja u tim veoma složenim uslovima i na osnovu zaključaka Četvrte konferencije KPJ, koja je održana u Ljubljani 1934. godine, došlo je do šireg uključivanja žena u sindikalne organizacije i učešće u izborima za radničke povjerenike. Direktiva KPJ iz 1935. godine stavila je u zadatak da se pri sindikalnim podružnicama URSS-a formiraju ženske sekcije, koje su imale veliku ulogu u okupljanju žena u sindikalne organizacije na liniji klasnog radničkog pokreta. U štrajkovima koje je radnička klasa vodila za poboljšanje svoga položaja učestvovala su i žene, a one su organizovale i proslave Prvog maja i Međunarodnog dana žena, gdje su postignuti određeni rezultati, naročito od 1938. godine, kada je i uticaj Partije među ženama bio veći.

J. Kecman je iscrpno prikazala i djelatnost ženskih organizacija (Jugoslovenskog ženskog saveza, Alijanse ženskih pokreta i Saveza radnika žena i djevojaka u Sloveniji). KPJ je uticala na osnivanje legalnih organizacija za okupljanje žena (Omladinske sekcije ženskih pokreta, Udruženje studentkinja, »Slovenska družina« u Hrastniku, Društva za prosvjetu žene u Hrvatskoj, Ženske nabavljačke zadruge) i pokretala ženske listove (Proleterka, Žena danas, Ženski svijet, Naša žena), koji su bili oslonac KPJ u radu među ženama.

U godinama pred drugi svjetski rat, od velikog značaja za šire uključivanje žena u antifašistički pokret, bili su Svjetski kongres žena protiv rata i fašizma, koji je održan u Parizu, Sedmi kongres Kominterne, Svjetski kongres žena u Marselju. Naše žene učestvovala su u akcijama za pomoć španskim borcima. Uoči rata i okupacije zemlje došlo je do šireg angažovanja žena u društveno-političkom životu, na šta su uticali zaključci Zemaljskog partijskog savjetovanja i pokrajinskih partijskih konferencija o djelovanju komunista među ženama, kao i zaključci Pete zemaljske konferencije KPJ. Žene su postajale sve ozbiljnija snaga u radničkom pokretu, a ta snaga došla je do punog izražaja u događajima koji su slijedili.

Jovanka Kecman je uspjela rekonstruisati aktivnosti žena u radničkom pokretu naših zemalja, dajući iscrpne podatke o raznim političkim i drugim predavanjima, skupovima, akcijama za opismenjavanje i kulturno-prosvjetno uzdizanje. I pored opširnosti kojom obiluje, djelo ostaje skladna, lijepo napisana cjelina, dostupna i širem čitalačkom krugu.

Senija Penava

Dr Drago Borovčanin, IZGRADNJA BOSANSKOHERCEGOVAČKE DRŽAVNOSTI U USLOVIMA NOR-a, »Svjetlost«, Sarajevo, 1979, 300 str.

Ova studija predstavlja autorovu doktorsku disertaciju, koju je pod istim naslovom odbranio na Pravnom fakultetu u Sarajevu 1976. godine. Autor je obradio jednu od kapitalnih tema naše novije državno-pravne istorije. Zadatak knjige jeste da objasni, kako je u skladu opšte